

1944-ben felkoncoltatik. Mentett üldözöttet 1945 előtt is, után is. Épp, csak megúsza, hogy német lőszerraktárrá válják a ház, ahol lakott és nagy szerencsével a malenkij robot nevű tevékenységet. De eljutott hegedűjével Pest első hangversenyére az Izabella téri Magyar Színházba, 1945. január 28-án. Tarkított romot a Rádióban, hová Lajtha, az új zeneigazgató hívta a zenekar koncertmesteréül.

Bibó István önkézzel írt sírfelirata – „Élt három évet” – Tátrai Vilmosra is illett volna, hisz alig, hogy megérett a vonósnegyese (1948), szögesdrót zárta az országhatárt. Nyolc évnyi „szobafogság”, utazás legfeljebb a keleti szomszédságba, nem szerződéssel, delegációval. És közben annyi fejleltetés, ellene irányuló alattomos intrika, hány fejét követelő életveszélyes gyűlés („Naponta köztük gyűlések vannak / Özvegyek, árvák nagy bosszút vallnak” Kodály: Psalmus Hungaricus). Utóbb „a hivatalnak packázásai” (Hamlet); hány íróasztal packázásai és milyen változatos repertoárral!

A fejfa bibói szövegének érvényétől, azt hiszem, a családja és – remélem – a közönsége mentette meg Tátrait. A családtagok emlékezései igazolják mentsvár mivoltukat (335-358. o.). Magam leginkább a „három

Zsuzsikról” hallottam tőle, telefonon, nála vagy nálam. Feleségéről, Zsuzsáról, kinek hanyatló egészsége állandó főtéma volt, néprajzkutató lányáról, Zsuzsannáról, leírhatatlan szeretettel. Egy alkalommal nála járván, az akkor még tanuló-énekesnő unokát, a harmadik Zsuzsi-generációt oly büszkén mutatta be, mint ha a birtokában lévő Kohinoor-gyémántot vette volna trezorjából elő. Pedig ilyen tárgyi vagyona nem volt, sőt, szerényebb sem.

Tátrai semmi fellengzőset nem ír zenéről, önmagáról sem. „A hangversenymester feladatai” című fejezet nincsen, sem házi jó tanács a Beethoven kvartettek előadásához. Kiváló muzikusokkal kapcsolatos személyes élménye annál több. Rajongó szeretete Lajtha László iránt. Nagyra becsülése kiváló csellistánk, Friss Antal, a jeles hegedűművész Szervánszky Péter iránt. Elégtételt szolgáltat Csilléry Bélának, a professzionálissá alakított Székesfevárosi Zenekar első vezető karmesterének, aki ugyan nem volt valami nagy szám a pulpituson, de utóbb teljesen alaptalanul vádolták meg szélsőjobboldali beállítottságával. Ugyanakkor tapintatosan csupán kezdőbetűvel jelzi olyan muzikusok nevét, akik 1944-ben másoknak, vagy utóbb személyesen neki

kárt okoztak. Tudom is azonosítani a betűk mögött rejlő ilyen-olyan szélsőséges zeneszeket, fiatalabb olvasóknak a kísérletet sem ajánlom.

És persze találkozunk Kleiber és Klemperer, Doráti és Failoni, számtalan helyütt Ferencsik, vagy éppen Menuhin, Ojsztrah nevével. Történetek, amelyek mögött nagy személyiségek rejlenek. Személyes örömmöm, hogy oly nagy szeretettel ír Constantín Silvestri-ről, a kiváló román dirigensről, akit magam is sokszor hallottam – boldogult úrfi koromban –, mielőtt sikerült Angliába emigrálnia.

Tátrai Vilmos írja bevezetésül „Akik ismernek, tudják, milyen sokat panaszkodom fejem miatt. Memóriám fogyatékos. Életem egyik rejtélye, miért feledtem el jelentős történeteket...” (9. o.). Az angol nyelvben understatement-nek nevezik, az ilyen önkritikát. Ha adatott volna számára még idő, bizonyosan sok mindenkiről esik szó, akár egy információs impulzus hatására is. Megbeszéltük, hogy elolvashatom a memoárt nyomtatás előtt, csak hogy ezt sem engedte a sors. Hálás vagyok, hogy kezembe vehettem a sírból küldött üzenetét és szívből ajánlom a kötetet a Zenekar olvasóinak figyelmébe.

Breuer János

Havas Kató: Lámpaláz

Okok és orvoslásuk, külön javaslatokkal a hegedűjátékhoz

Havas Kató Magyarországon született, és egészen fiatalon csodagyerekként, öt éves korában kezdett el hegedülni. Első komoly szólóestjét 7 éves korában tartotta. Telmányi Emilt – a szintén magyar pedagógust – annyira elragadta játéka, hogy azt javasolta, továbbtanulását folytassa Budapesten, a Királyi Zeneakadémián, ahol valóban hagyományokban gazdag, virtuóz oktatásban részesült. Később Európa számos fővárosában adott koncertet. 17 évesen a Carnegie Hall-i debütálásakor a kritikusok nagy tetszéssel fogadták játékát.

18 éves korában férjhez ment, és míg három gyermekét felnevelte, teljesen visszavonult a professzionista világtól. Ezalatt az idő alatt alakult ki forradalmi metódusa. A korra jellemző kérdéseit és határait mérlegelve úgy gondolta, hogy rátalált a probléma nyitjára. Elkezdett néhány embert tanítani, és az eredmény annyira lenyűgöző és gyors volt, hogy amint lányai bentlakásos iskolába kerül-

tek, elkezdett komolyabban tanítással foglalkozni.

A hatvanas évek elején módszeréről Noel Hale F.R.A.M. cikksorozatát írt a „THE STRAD” című magazinban. „Kivételes helyzetben voltam, – írja Hale – hogy szemtanúja lehettem egy számomra teljesen új hegedűtanítási módszernek, amely úgy hiszem, képes az egész hegedűtechnikát forradalmasítani... mint jelenlévő, meg kell mondjam, hogy az eredmények láttán teljesen magával ragadott ez a nem mindennapi módszer.”

Havas Katót Oxfordba is meghívták előadást tartani; beszélgetéseket és bemutató tanításokat is forgatott a televízióban. Az évek folyamán számos előadásorozatot tartott Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Új-Zélandon, Kanadában és nagyon sok európai országban is. Az Egyesült Államok főbb egyetemén is többször tartott előadást a hegedű- és mélyhegedűjáték alatt megnyilvánuló merevségek és szorongások oldásáról. ő a Purbecki, Roehamptoni, vala-

mint az Oxfordi Nemzetközi Zenei Fesztivál alapítója. Napjainkban ez utóbbi városban él és tanít, ahol a világ minden tájáról játékosok sokasága keresi fel őt.

Részletek a könyv bevezetőjéből:

„Akkor még nem tudtam róla, de ennek a könyvnek a csírája már 7 éves koromban megfogant bennem.

Az első szólóest mindig nagy esemény, főleg annak, aki már 7 éves korában megtarthatja. Világosan emlékszem a rózsaszínű rokokó taft ruhámra, hajamban hozzáillő selyemszalaggal és arra a két dologra, amit a fejembe sulykoltak. A közönségre először is mint káposztafejekre kellett tekintenem, és semmiképpen sem volt szabad észrevennem őket. Másodszor bármi is történjék, nem volt szabad abba hagynom a játékot. A káposztafej-elméletet egyáltalán nem értettem. Miért kell a közönségnek káposztafejékké válnia, mikor alig várom már, hogy játszhassek nekik? Abban a pillanatban, mikor színpadra léptem, s meghallottam a tapsot, elfelejtkeztem a káposztákról, és a mai napig is emlékszem arra a hölgyre, aki az első sorban ült. A második tanácsot azonban megfogadtam, s mikor egy rövidzárlat következtében (a koncert Erdélyben volt) az összes lámpák kialudtak, s én szófogadóan folytattam a gyors tee-tee-tuum-tuum-tum-pa-papapapa Brahms Magyar tánc című darabját, annak ellenére, hogy a zongorakísérő már rég abbahagyta.

Tízennégy éves koromban már másképpen vélekedtem a dolgról. Első budapesti szólóestemen (A Zeneakadémián) mit meg nem adtam volna azért, hogy a közönség káposztafejékké változzon, főleg akkor, mikor az Ördögtrilla szonáta elején megláttam Hubayt, Kodályt, Weinert, Dohnányit és Bartókot egymás után bejönni a színpad feletti emeleti páholyba. Eljöttek meghallgatni, vajon hogy játszik ez az erdélyi kislány. Hubay hosszú, ősz hajával és szakállával nemcsak hogy nem volt hajlandó káposztafejévé változni, de úgy nézett ki, mint egy főméltóság egyenesen a mennyországból, aki kész bármelyik pillanatban kimondani a szörnyű végítéletet. Így nem maradt más választásom, mint teljesen „kikapcsolni”, és folytatni a játékot. Csak a végén, a tapsolásra eszméltem fel.

Tízennégy éves koromban Carnegie Hall-i debütálásomkor New-Yorkban nemcsak arra jöttem rá, hogy a káposztafej-elmélet használhatatlan, de azt is tudtam, hogy nem elég csupán csak elhatározni nem tudomást venni a közönségről.

Egyedül a hőség, a tropikus gőzfürdőhöz hasonló forráság mentett meg, ami csak New-Yorkban fordulhatott elő, annak ellenére, hogy októbert írtunk. Annyira el voltam foglalva azzal, hogy megpróbáljam túlélni a hőséget, hogy nem maradt energiám másra gondolni.

7-től 17 éves koromig rövid, de intenzív karrieremből azt is megtanultam, hogy a

lámpaláz teljesen kiszámíthatatlan volt. A legváratlanabb pillanatban jelentkezett. Alaposan összezavart kis koncerttermekben, jelentéktelen helyeken, s amikor az ember a legjobban fel volt készülve rá, el is maradhatott.

A turnék és zenekari fellépések alatt rájöttem arra is, hogy függetlenül attól, van-e vagy nincs lámpaláz, nincs az a dicsérő szó vagy remek kritika, ami boldoggá tenne, ha én magam nem vagyok megelégedve játékkal. A dicsérettől még szerencsétlenebbnek éreztem magam. Úgy tűnt, az egyetlen dolog, ami számított az, hogy én mit érzek játékom alatt. A hegedülés magánnal járt, és biztos voltam benne, hogy normális életet sem élhetek már. Úgy döntöttem, egyetlen megoldásként feladom eddigi életemet, s férjhez megyek. Tizennyolc éves voltam.

Életemnek ez a nyugalmi korszaka jelentette mindezek ellenére, egész karrierem legfontosabb időszakát. Volt időm gondolkodni és választ találni azokra az égető kérdésekre, amelyek oly sok hegedős életét megnehezítették. Tizennyolc évvel később, mikor a sors hirtelen fordulataként újra a zenei világban találtam magamat (lásd A hegedű és én c. könyvet), már tudtam, hogy ez a sok szenvedés, amin a hegedűsök általában keresztül mennek, teljesen felesleges.”

„Annak érdekében, hogy a hegedűjátékhoz oly gyakran társuló feszültség és szorongás alól felszabadulhassunk és (kezdőknél ezeket megelőzhessük), a hagyományos kéz és test beállításával szemben a növendékek erőltetés nélküli, természetes testmozgásokat tanulnak, mint amilyeneket evezés, úszás, vagy teniszezés közben végzünk. Ezek a koordinált automatikus mozgások hatalmas felszabadító erővel bírnak mind emocionálisan, mind pedig mentálisan. E tanítási módszerrel elérhető eredményeket nyilvános kurzuson és hangversenyen mutattam be.

Ezen a rendezvényeken megdöbbenve tapasztaltam, hogy a növendékek egy részénél, akik nem több mint 12 órát vettek egész életükben, s néhány embernél nagyobb közönségnek nem játszottak még, magukra hagyva a zsúfolásig megtelt Wigmore Hallban játékokon az idegességnek még csak nyomát sem lehetett észrevenni.

Ezekon a koncerteken azonban leginkább a hivatásos hegedűsök reakciója foglalkoztatott. Korábbi fellépésükkor legtöbbször szenvedett a lámpaláz okozta kínoktól, s ez annyira kihatott játéukra, hogy néhányukat már komolyan foglalkoztatta a hegedülés abbahagyásának gon-

dolata. Ezen a koncerten viszont kivétel nélkül mindegyikük nemcsak hogy nem izgult, de egyenesen élvezte a közönség előtti szereplést. Életükben először ízelhettek meg a művészi kiteljesedés érzését, az „ADÁS” hatalmát.”

„Még mindig sok mindent nem tudunk a lámpaláz természetéről” – írtam a *Hegedű és én* című könyvemben.

„Mi okozza? Melyek a fizikai megnyilvánulásai?”

Éppen ezért elkezdtem külön tanulmányozni a lámpaláz okait s ennek megnyilvánulásait. Munkám természetéből adódóan, amely során többszintű játékkal foglalkoztam, tág lehetőség nyílt a megfigyelésre és jegyzet készítésére. Ez igen komplex és teljes elmélyülést igénylő munkának bizonyult, amely érintette az élettant, pszichológiát és szociológiát is.

Ennek következtében sikerült további, kifejezetten a lámpaláz kiküszöbölését elősegítő lépéseket megtennem. Az ezt ért fogadtatás, minden várakozásomat felülmúlta.

A feszültségtől és szorongástól felszabadító gyakorlatok legtöbbször, amelyekről a következő fejezetekben lesz szó, bárki, bármilyen hangszerre alkalmazhatja.

A hangszer természetéből fakadóan a hegedűsök problémája nagyon összetett, és mivel a legjobban az ő világukat ismerem, ezért mutatom be e könyv mondanivalóját a hegedűn keresztül.

A lámpaláz kezelhetőségének tisztázásához meg kell értenünk a problémák okait és ezek eredetét. Annak érdekében, hogy ezeket megértsük, fizikai és mentális gyakorlásra van szükség. Ez hozzáállásunk, valamint fizikai mozdulataink hangszerkezelésbeli újraiskolozását jelenti. Ez magában foglalja a kommunikatív zenélés megértését és a művész-közönség kapcsolatának kérdését.

Tízévi folyamatos kísérletezés és megfigyelés után most feljogosultnak érzem magam arra, hogy kimondhassam: gyakorlással, a problémák tisztázásával a lámpaláz igenis kezelhető.

Így most igazán visszatérhetek oda, ahonnan hét éves koromban elindultam. Amit akkor még csak sejtettem, most már tudom. A világon nem nyújt más még oly nagy örömet, mint mikor valaki lámpaláz nélkül „adni” tud közönségének. Remélem az e könyvben leírt többéves tapasztalataim segítségével szolgálnak majd hegedűs társaimnak.”

A könyv magyar nyelvű kiadása megrendelhető az alábbi telefonszámon:

16-20 / 414-8330k